

A KIVÁLASZTOTTSÁGRÓL ÉS AZ ORSZÁG ELJÖVETELÉRŐL

Levél Gyulay Endre Szeged-csanádi megyéspüspöknek

Mély tisztelettel és őszinte bizalommal fordulok Önhöz, készséges és legteljesebb elismerésével annak a tekintélynek, amely az evangéliumi tanítás, a kultúránkat megalapozó és társadalmunkat fenntartó bibliai hagyomány kétezer éves képviselőjéből fakad, s amelynek az egyházmegyében, a minket közvetlenül körülvevő környezetben Ön az első számú letéteményese. Ezt abban a polgári társadalomban teszem, amely sajnálatos módon nem tudja egymástól megkülönböztetni a szellemi tekintélyek személyes elfogadását és a társadalom ügyeinek tekintélyelvű kezelését, vagyis a tekintélyt és az erőszakot, s amely a tekintélyek személytelen uralma ellen fellázadva, önpusztító módon, értelmetlenül a szellemi tekintélyeket is elvetette. Így állt elő az a képtelen helyzet, hogy világunkban az egyházon kívül nemigen található olyan intézmény, amely (illetve személy, aki) a hagyomány képviselőjéhez szükséges autonómiával rendelkezne. A szellemi tekintélyek elutasítása a várakozásokkal ellentétben ugyanis nem vezetett, nem vezethetett a szellemi szabadság biztosításához. A maga — egyáltalán nem szellemi — szabadságának fantomját kergető polgári világ a divat, a pénz és az ideológiák diktálta stratégiák és taktikák igája alatt nyög, a valódi tekintélyek kiszorulásának mértékében sokkal inkább, mint bármikor eddig.

Szeretném elmondani, hogy a közfelfogással ellentétben hiszek a szellemi szabadság elérhetőségében, az igazság személyes képviselőjének és életbeli érvényesítésének lehetőségében. Meggyőződésem, hogy tőle való megfosztottságunk a mi hibánk, és nincs okunk azt gondolni, hogy ne volna helyrehozható. Elérését azonban nem a tekintélyek ellenében, hanem általuk, a hagyománynak a gondolkodásba való módszeres bevonása, a benne játszott szerepének világos számbavétele révén keresem. Ez ugyanis egyelőre nem történt meg. Kultúránk határozott sugallata ellenére nem tettük meg a hagyományt gondolkodásunk alapjává, mert nem bízunk eléggé a sugallatban, vagy nem éreztük magunkat képesnek megfogadására. Késlekedésünket, bizonytalanságunkat az magyarázza, hogy míg a gondolkodás a világ minden problémájával birkózni kényszerül, a hitet, a meggyőződést hajlamosak vagyunk tévesen elszigetelt személyiségünkbe zárni, mérőben alanyi tényezőnek tekinteni. Emiatt nem látjuk személyiségünket, gondolkodásunkat a kultúrhagyomány szerves részének, nem találjuk módját, hogy a szellemi tekintélyeket, a világunkat megalapozó igazság energiáit mozgósítsuk.

A tanácstalan halogatás, az érthetetlen és káros tétovázás mögött véleményem szerint nem pusztán tudományos vagy kultúrtörténeti dilemma, hanem valódi vallási kérdés is húzódik meg. Vajon az Isten országán munkálkodó egyház tagjainak Krisztust csupán mint az anyag, a civilizáció rabságában szenvedő polgárok megváltása érdekében emberi testbe öltöző és magát önkéntesen megalázó Istenfiát van módjuk követni, ahogy egyebek között a szentek teszik, s ahogy a keresztény alázatosság, a lelki szegénység boldogsága, az Istenről megfélemez

ember gőgje elleni köteles küzdelem megkívánja? Vagy a hívő kereszténynek az is lehet a dolga, hogy Krisztusban a prófétát, a Messiást, a királyt, az igaz embert kövesse, aki a nem e világból való ország e világi eljövételén munkálkodik? Lehet-e a kortárs európai kultúra művelője az ószövetségi prófétákhoz és igaz emberekhez hasonlóan a hagyomány teljes értékű képviselője? Vagy ha ezzel kísérletezik, kikerülhetetlenül a titanizmus hibájába esik, az elvilágiasodás részesévé válik, mert az igazság letéteményesének az új szövetség korában egyetlen személy sosem, hanem csak a hívők hiteles közössége tekinthető, mert a prófétai hivatás, a ország eljövételének távlata szükségszerűen elmosódik a krisztusi megváltás misztériumában, s ily módon rejtve marad a személyes mérlegelés előtt? Ha a dilemma első fele mellett döntünk, a szekularizáció nemkívánatos állapotát hitünk elégtelensége miatt fönntartjuk, és hívő vagy nem hívő voltunktól függetlenül szellemi szabadságunkról lemondunk. Ha viszont a második lehetőséget választjuk, megnyílik az út az előtt, hogy kultúránk sugallatait beteljesítve, a szellemi tekintélyt, a hagyományt tegyük meg gondolkodásunk alapjává.

A ma időszerűvé váló dilemma Krisztus személyében is jelen van. Benne ugyan tökéletesen kegyensúlyozódott a megváltói és a messiási szerep, bár az anyag börtönébe zárt pogányoknak vigasztalást hozó üdvözítő az isteni igazságot teljes értékűen képviselte, világbeli érvényesítésének ideje az ő földi életében nem jött el. A civilizáció polgárainak megtérése közvetlenül nem jelenthette magának a civilizációnak a megszentelését, a megváltás nem vonta maga után minden további nélkül az Ország eljövételét. Mivel Krisztus látta az életében nem teljesülő ígéret mibenlétét és üdvtörténeti értékét, mivel teljesítésének föltételei személyében tökéletesen adva voltak, az ő második, dicsőséges eljöveteleként várjuk még ma is kultúrtörténeti igényeink teljesülését.

Az egyházat kezdettől fogva áthatotta az Isten országán munkálkodás prófétikus, kultúrtörténeti távlatok felé forduló szellemisége, Krisztus messiási szerepének hite. Ez a szellemiség azonban szuverén, személyes megnyilatkozások formájában nem mutatkozott meg. A keresztény társadalom, az egyház tagjai kielégítőnek találták személyes hitük ébrentartását, elfogadták a kultúrtörténeti folyamatok és az eszkatologikus várakozások körének egybemosódását, mert sem a képviselendő igazság mibenlétét megvilágítani, sem érvényesítésének feladatát határozottan körvonalazni egyelőre nem sikerült. Az újkori humanizmus vetette föl a kultúra, a civilizáció sorsáért való személyes felelősségvállalás kérdését annak a nyugtalanító jelenségnek a hatása alatt, hogy a civilizáció, a világ, az élet az idő teltével egyre inkább kivonta magát az egyháznak, a hívő polgárok közösségének szellemi befolyása alól. Az újkori szellemi élet kiválóságai azonban a valóság, a kultúra problémái iránti nyitottságuk, hitük őszintesége ellenére, sőt tulajdonképpen azért, mert túlságosan "hiszékenyek" voltak, mert egyelőre nem látták át teljes mértékben az ész nyújtotta tudás és a hagyomány közötti távolságot, nem ismerték föl a bibliai kiválasztottságeszme jelentőségét, nem vették észre, hogy az ő szellemi erőfeszítéseiket is ez az eszme mozgatja. És mivel nem kísérleteztek az igaz ember szerepének betöltésével, illúzióik foglyaivá válva szellemi teljesítményük nemkívánatos melléktermékeként létrehozták a szekularizáció szellemtelen, az ő törekvéseiket is megtagadó jelenségét.

Goethe kezdeményezte *Faust*jában Jóbra, az igaz emberre utalva a bibliai kiválasztottságesszme megújítását azon a kultúrtörténeti fordulón, amelynek következményeként — az arisztokratikus intézmények felszámolása miatt — a kiválasztottságesszme képviselőjétől addig tartózkodó, érvényesítését eszkatologikus távlatokba kitoló keresztény kultúra léte kérdésessé vált. De a kiválasztottságesszme érvényesítését egyelőre Goethének és szellemi örökösének sem sikerült vállalniuk. A nyugati civilizációban (mint *Faust* alakja mutatja) az igazság érvényesítéséért folyó küzdelemben az igazság képe elhomályosul, és az élet, a gondolkodás és a magatartás belesüllyed a gyakorlatiasság mindent viszonylagossá tevő ingoványába. A keleti kereszténység örökösének tekintett orosz kultúrában pedig a személyesen képviselt igazság tisztaságának védelme érdekében világbeli érvényesítése, a civilizáció arcán a szellem és a lélek jegyeinek kirajzolódása elmarad.

Századunkban a polgári kultúratisztelet kimerítette lehetőségeit, és a világ képtelen módon a kultúrát nem tisztelő polgár szemléletmódját mutatja érvényesnek. Ebben a helyzetben hitünk azt sugallja, hogy a korábbiakkal ellentétben egészen kézzelfoghatóan értsük a kereszténységben kapott ígéretet, amelynek értelmében üdvözítőnk, Jézus Krisztus mint az Isten országát elhozó Messiás megszenteli világunkat, azaz elhárítja az igazság képviselőjének és érvényesítésének akadályait. Jelenbeli megpróbáltatásainkban az idők jelét kell látnunk, azt az örömhírt olvashatjuk ki belőle, hogy többé nem szükséges lelkünk üdvösségét kockáztatva, véges lehetőségeinkre hagyatkozva kísérleteznünk szellemi feladatok ellátásával. A jövőben már a titanizmus kísértésének földidézése nélkül, közvetlenül a civilizáció megszentelhetőségébe vetett hitünk erejére támaszkodva lehetünk kultúratiszteelő polgárok vagy az igazság érvényesítésére vállalkozó igaz emberek. E belátás hatására oldódik az a végzetes életérzés, amelyről a szerepének teljes értékű betöltésére képtelen szellemi ember sorsát ábrázolva drámai költeményében Goethe ír: "Mégis önként s tarthatatlan/ Vak hálóba vitt heved,/ Ostromoltál lankadatlan/ Vén szokást, törvényeket./ Végül aztán tiszta lángod/ Égi eszméért lobog,/ Nagyszerű, szép cél az álmod,/ Ám elérni nem tudod./ S ó, ki tudja? Csalfa kérdés!/ Elfödi a sors magát,/ Míg a nép gyásztól nehéz és/ Fojtja vérző némaság."

E hitünktől vezetetten a személyességet nem csupán magán jellegű érzelmi viszonyulásnak, morális-lelkiismereti parancsnak tartjuk, hanem a bibliai hagyomány értelmében olyan szellemi tényezőnek, amely a gondolkodást kultúrtörténeti-üdvőtörténeti vonatkozásban szabályozza, és amely a személyt a kultúrtörténeti folyamat részének mutatja, amint azt mindenekelőtt Jézus személye példázza. A gondolkodás személyességének és a személy kultúrtörténeti beágyazottságának tapasztalatától áthatott szemlélet számára világunk értelmüket vesztett ellentétei feloldhatók, és meggyőzőnek bizonyul az a megállapítás, hogy a vallással egyenrangúvá váló, mai redukcionista, szubjektivista álláspontjáról elmozduló tudomány, korábbi húzódozásával felhagyva, és eddig hiányzó képességét kialakítva, önként fogadhatja el azt, amit régebben a teológia írt neki elő.

A gondolkodás személyessége a bibliai hagyomány lényegi eleme, és a jelyében szerveződött európai kultúra meghatározó élménye. De éppen azért, mert szemléletmódunk legalapvetőbb sajátosságáról van szó, eddig nem került az elem-

ző vizsgálódás látókörébe. A keresztény-zsidó hagyomány azon népek között alakult ki, illetve azon népek fogadták be, amelyek a gondolkodás személyességét magától értetődőnek tekintették. Amely népek számára viszont tapasztalata kétségessé vált, azok eddig mindig elvesztek e hagyomány számára. A gondolkodás személyességének igazolására kétkedően kézzelfogható bizonyítékot kereső és nem találó, de kulturálisan az általa egyébként megtagadott bibliai hagyományon nyugvó világi gondolkodás teremtette meg első ízben annak lehetőségét, hogy a személyesség problémává, megvilágításának feladata pedig időszerűvé váljon.

A személyesség átfogó, szellemi-kulturális felfogásának kidolgozása és alkalmazása azt jelenti, hogy a magát személytelen szerkezetek, intellektuális kényszerek eszközének tekintő és bármiféle személyes felelősségtől, közéleti-kulturális elvárástól függetlenítő elvilágiasodott ember ráébred az általa gondosan számon tartott és elviselt, de számára érthetetlen és elfogadhatatlan szerkezetek, kényszerek személyes kulcsban értelmezhetőségére. Egyszerre beláthatóvá válik számára, hogy a világkép elszemélytelenedését nem egy gyermeketegen moralizáló, kibogozhatatlan lelkiismereti problémákban elmerülő szemléletmódnak a kérlelhetetlen valósággal történt szembesülése okozta. A személyesség átfogó, szellemi-kulturális koncepciója híján kellett mindazt, ami túl van az személyes viszonyokon, személytelennek, értelmetlennek gondolni. Egyházi viszonylatban pedig e felfogás révén az erkölcsi előírásokhoz igazodó, de világi érvényüket sajnálatos módon nem értő ember módot kap létalapozó szerepük megélésére, az emberiség egészével való transzcendentális szellemi közösségének személyes belátására.

A személyesség ontikus, szellemi-kulturális koncepciója az alábbi négy elv belátását teszi szükségessé.

Először: személyes teljesítményről, a személyesség megnyilvánulásáról van szó minden esetben, ha szellemi eredményt nyugtázunk. Még akkor is, ha az adott eredményhez a személy és a kultúrtörténeti folyamatok konfliktusából adódó személytelen világkép tartozik, ha teljesítőképessége érdekében az alkotó a közvetlen személyes megnyilatkozástól kénytelen tartózkodni. A kultúrtörténet, az üdvtörténet távlatait szem előtt téveszti az a magatartás, amely — a szellemi teljesítmény iránt érzéketlenül — minden esetben elvárja a személyesség közvetlen megnyilatkozását. Az ilyen gondolkodás a formális előírásokhoz ragaszkodása miatt képtelen méltányolni, hogy a gondolkodó az igazság érdekében minden tőle telhetőt megtett. A szellemi eredmény elérésének egyetlen föltétele, hogy a személyesség közvetlen kinyilvánításának esetleges kultúrtörténeti lehetetlenségéért az ember a felelősséget magára vegye, vagyis személyes fogyatékoságának tekintse a világkép és a kifejezés személytelenségének azt az állapotát, amelyről egyébként ténszerűen nem tehet. Ennek megfelelően a személyességet látványosan elutasító világban felelősnek kell éreznünk magunkat azért, hogy létalapozó szerepében, a gondolkodást ösztönző hatásában nem hiszünk, mert ezáltal szellemi energiához jutunk. Sőt bízhatunk abban, hogy hitünk erejével e létalapozó szerepet sikerül beláttatni, és világunkban maradéktalanul érvényesíteni.

Másodszor: a gondolkodás személyben fogantsága miatt nem lehet szellemi eredményről beszélni ott, ahol a felelősséget a személytelen világképre hártják át, ahol a személyes erőfeszítést feladják. Megengedhetetlen, hogy a személyte-

len észérv váljék a magatartás mércéjévé, és a gondolkodó — a saját személye meg a világ személytelensége közötti feszültséget nem vállalva — a kultúrtörténet paradox mozgásai következtében előálló személytelen világképhez kényelmesen hozzáigazodjék. Képtelen az a helyzet, amelyben az ember gondolkodását felfüggesztve, az igazságról lemondva a személytelen szerkezetekkel és az intellektuális kényszerekkel kizárólag mint belátása alkalmazásának gyakorlati eszközeivel foglalkozik. Míg a személyesség formális előírásához ragaszkodó embert az a veszély fenyegeti, hogy közvetett megnyilvánulását értékelni nem tudván, a szellemi teljesítményt szem elől téveszti, a személytelenségbe belenyugvás esetén attól kell tartanunk, hogy szellemi teljesítményt látunk bele az intellektuális hatalomgyakorlás szellemtelen műveletébe.

Harmadszor: a személyesség ontikus, szellemi-kulturális fölfogása azt igényli, hogy a személyes gondolkodás és magatartás ellentétének ne a személytelenséget megszenvedő gondolkodást és magatartást tartsuk, hanem az önkéntes feladása, a hiányáért való felelősség nem vállalása miatti kulturális rossz lelkiismeretet. Továbbá a személyesség követelményének megsértését abban a bomlasztó hatású cinkosságban kell látnunk, amelyet a szellemi-kulturális okból rossz lelkiismeretű emberek, kultúrát nem tisztelő polgárok közösségélménye jelent, amelyre Kelet-Európában a kommunista, a radikális polgári beállítottság rájátszik, és politikai hatalmát alapozza. Ez a szemlélet az emberi létezést a transzcendentális távlatokkal nem rendelkező "állati lélekre" alapozza, és torz módon bármely személyes teljesítményben, szellemi eredményben metafizikai gyökerűnek tűnő sértést lát. A személyesség ontikus felfogásának fényében belátható, hogy ez az állapot sem politikai-közéleti alapon, sem szellemi távlatokat nélkülöző lelkiismereti ráhatásokkal nem oldható. Csak a kultúrközösségnek a elvilágiasodás megszűnését föltételező szellemi megújulása, a kiválasztottságeszme érvényének vallási elismerése, illetve a vallási élmény szellemi-kulturális természetének következetes érvényesítése változtathat a kilátástalannak tűnő állapotot.

Negyedszer: a személyesség nem lehet teljes értékű, az embert a civilizáció elidegenítő hatalmából kivonni képes, a lét igazságára mutató erő, ha nem igényli a szellemet, ha nem érti a hozzá fűződő lényegi kapcsolatát, ha a személyességet erkölcsi szabályok betartásán fáradozó és problémátlanul elfogadó emberek maguk között, a világtól elhatárolódva, de közvetve annak szellemi foglyaiként gyakorolják. A személyesség ilyen, nem teljes értékű képviselője bármennyire jóhiszemű, szándékai szerint bármennyire kifogástalan, nem alkalmas az elvilágiasodás folyamatának megállítására, beleilleszkedik rendszerébe, és nem képes megakadályozni a hit gyakorlásának, megvallásának méltatlan visszaszorulását.

Nem kétséges, hogy az igazságot fáradhatatlanul szorgalmazó, keresése közben magát az Istent is kérdőre vonó és érte Jóbként minden megpróbáltatást elviselő ember fáradozásainak jutalmaképpen üdvözülni, ahogyan korunk hajnalán drámai költeményének lezárásaképpen Faust misztikus üdvözülését ábrázolva Goethe megírta. De a kultúrtörténet, az üdvtörténet távlatai továbbra is homályba burkolóznak, előlünk is "elfödi a sors magát", egyelőre mi sem számolhatunk be az igaz ember ügyének diadaláról. Mit jelent a kultúránk sugallta ígéret késlekedése, kérdezzük Istent és magunkat? Miképpen találhatjuk meg a módját, hogy a

szellemi teljesítmények életünket alakító erővé váljanak? Ez akkor következhet be, ha többé nem pompás színi előadás mutatóványaiként szemléljük a kiválasztottak erőfeszítéseit, ha bennük nem csupán antik héroszokat látunk, de az üdvtörténet részeseit is, s ha személyiségünket nem szakítjuk el értelmetlenül a szellemnek a létből táplálkozó kultúrtörténeti mozgásaitól. Magunk zárjuk le a kultúrtörténet távlatait, ha a szellem embereit bohém művészekké, külön filozófusokká stilizáljuk, ha képtelenek vagyunk az igazság útjait kutató kiválasztottakat a keresztény kultúra részeseinek, az egyház tagjainak tekinteni, ha a magát artisztikusan antiknak, pogánynak mutató kiválasztottságeszmét nem sikerül a kereszténységen belül elismertetnünk. A jövőben nem kielégítő az egyházat a szentek és a túlvilági üdvözülésükben hívő polgárok közösségének felfognunk, és az igaz embert, a prófétát, a szellem emberét belőle kihagynunk, az ország eljövételén munkálkodás feladatának személyes képviselőtől megfélekednünk. Amíg a vallás a civilizáció megszentelődésének késlekedése miatt a világot siralomvölgynek mondta, addig az Ország eljövételét lehetséges volt az eszkatologikus várakozások végtelenjébe kitolni, hiszen a siralomvölgy-képzet a hitet ébren tartotta. Amióta viszont az elvilágiasodott gondolkodás a világ szellemtelenségének tudomásulvételét sugallja, hitünk megőrzésének és megvallásának egyetlen módja, hogy a civilizáció megszenteltségét követelményként kezeljük, és tiszteletét következetesen számon kérjük. Ahogyan az egyház magát Krisztus misztikus testének mondja, a civilizációt — az igazságot megtapasztaltató — kultúránk tényleges testének kell tekintenünk, amelyen a szellem és a lélek jegyeinek meg kell mutatkoznuk.

Nem vitás, hogy lényegesen nagyobb hatósugarú feladat a kultúrtörténet távlatában tájékozódást egyetemes érvennyel, a világcivilizáció körülményei között megoldani, mint annak idején a civilizáció világától magát elkülönítő kiválasztott nép, a bibliai zsidóság körében. El kell ismernünk azonban, hogy ma nagyobb a rendelkezésre álló szellemi tapasztalat is. Különböző is elképzelhetetlen, hogy többé ne legyen lehetséges, ami egyszer az volt, holott nekünk erre ígéretünk van. És kultúránk két évszázaddal ezelőtti felfüggesztődése és nyomában az igaz emberség igényének kinyilvánítása nem azt jelenti, hogy az ígéret teljesülése időszerrűvé vált? Vagy talán bele szabad nyugodni kultúránk érvényének kérdésessé tételébe, a civilizáció elidegenedett struktúráként működésébe? És vajon nem a kultúra kérdéseinek személyes képviselője az elidegenedett állapot felszámolásának egyedüli útja?

A korábbi helyzet ellenhatásaként, amelyben a gondolkodás hagyományhűségét a társadalom intézményesen is biztosította, olyan felfogás hódít, hogy a lelkiismereti és a gondolkodási szabadság következményeként a társadalom egyik, nagyobbik fele mára pogánnyá vált, és az egyháznak ebbe a helyzetbe bele kell nyugodnia. Mai elvilágiasodott, a hagyományokról megfélekedő, a vallást nem gyakorló, az egyházhoz intézményesen nem kötődő társadalmunkat azonban pogánynak nevezni — azt föltételezni, hogy a bibliai tanítással való megismerkedése előtti állapotba került —, kultúrtörténeti képtelenség, és nem felel meg a tényeknek. Az elvilágiasodott társadalom újraevangelizálását vállalók előtt álló feladat tehát nem csak az, hogy a keresztény hittől eltávolodott, tőle elzárkózó embereket a tanítással újból megismertessék, és lelkileg, intézményesen is az egyház-

hoz kössék. Mindenekelőtt azt szükséges elérni, hogy az elidegenedett szerkezetként működő, az embereket szellemi fogságban tartó civilizáció szellemi-kulturális alapjait megtaláljuk. Ettől remélhetjük a szellemi igény feltámadását, és azt, hogy társadalmunk tagjai a szellemi hatások befogadására, ilyen teljesítmények nyújtására ismételten, most már közvetlenül a létre mint egyedül megbízható alapra támaszkodva képessé váljanak.

E feladat más jellegű, mint a természeti népek megtérítése, mint a népvándorlás és az antik civilizáció népeinek megkeresztelése volt. Inkább hasonlít ahhoz a feladathoz, amelyet az ősi közel-keleti és ázsiai civilizációknak a bibliai hagyománnyal, a keresztény kultúra értékeivel való megismerttetése jelent, s amelynek megoldása máig várat magára. Az esetek döntő többségében ugyanis nem pogányok megtérítéséről, azaz lelki igények magasabb szintű kielégítéséről van szó, hanem a szellemi fogadóképesség olyan kulturális gyökerű, a személyes kezdeményezőképeséget meghaladó elapadásáról, amelynek megváltozása csak a civilizációs útvesztőben való szellemi tájékozódásunk eredményeképpen, a kulturális problémák megvilágítása esetén várható. A felebaráti szeretet gyakorlásáról csak akkor lehet beszélni, ha a meddőnek bizonyuló lelki technikák alkalmazása helyett sikerül az elvilágiasodás szellemi fogságában sínylődő embereket megérteni, ezáltal őket is helyzetük megértéséhez segíteni. Azt kell elérnünk, hogy a jövőben ne csupán emberi összetartozásunk élményét legyünk képesek mozgósítani, hanem tényleges kulturális egymásrautaltságunkat is megtanuljuk érvényesíteni.

Püspök Úr! Napjainkban, amikor a világ egyre nyilvánvalóbban elfelejti egykori hőseit, az idők szavának tűnik, hogy a szentség eszményét követő hívei mellett az egyház tartsa számon azokat a tagjait, akik a szellemi kiválasztottság feladatával birkózva, Jób megpróbáltatásait vállalva közvetítették a világnak az igazságot, kutatták — lehetőségeik korlátozottságának tudatában is — a kultúrtörténet, az üdvtörténet távlatait. Vajon nem a hit megvallói azok a humanisták, akik az Isten országán munkálkodó egyházból táplálkozó hitet személyes világi megnyilatkozásaik vezérelvévé kísérelték tenni, vagy a legújabb kor azon szellemi kiválóságai, akik a világhoz való viszonyuk ellentmondásaiban maguk is érzékelték a kénytelenek indíttatásait nem e világi voltát. Az egyház, amely a középkorban közvetlen formában volt a szellemi élet első számú ösztönzője, önmagához, hagyományaihoz híven jár el, ha a kultúra érvényének kérdésessé válását követően a szellem kiválóságait saját küldetése részeseinek tartja. Miért is ne lehetnének azok, "akiknek gondolataival élünk, kiknek neve számunkra tette hívás", amint a huszadik századi költő, Nyikolaj Gumiljov mondja. Goethe, Byron, Tolsztoj, Dosztojevskij, Kafka, Wittgenstein vagy Ady, Németh László és sokan mások ugyan nem mind voltak kegyes életű emberek, és pályájuk során nem elsősorban a rájuk mért szenvedések alázatos elfogadására törekedtek, mégis teljesítményük nem kisebb tiszteletet érdemel, mint az életszentség ideálját követő embereké.

Minden jel arra mutat, hogy korunk emberét feleslegesen mondjuk pogánynak, elhamarkodottan mentjük föl az igazság elutasításának felelősége alól. Hiszen nagyon is tetszeleg pogányságában, viselkedésével elárulva, mennyire tudatában van annak, mi között választ, mi az a szentség, amit elutasít. Neki első-

sorban arra van szüksége, hogy tisztelje az igaz embereket, elismerje szellemi teljesítményüket, és ezáltal belássa azt a felelősséget, amely jelen állapotában terheli, amelynek el nem ismerése torzulásainak tulajdonképpeni okozója. A személyes felelősség elől menekülő világunk ugyanis démonikus megszállottsággal üldözi az igazság képviselőit és érvényesítésén fáradozó szellemet, semmilyen kiválóságot nem ismer el. A mai, elsősorban kulturálisan rossz lelkiismeretű ember a szellemi felelősség elől futva, magát erkölcsileg rágalmazza, és eljárását cinikusan a keresztényi alázat megnyilvánulásának tünteti fel. Olyan világban élünk, amelyben az erkölcsi vakságukkal, nyomorékságukkal kérkedők között az válik kérdésessé, hogy a kiválasztottak — mint az előbb idézett Gumiljov mondja — "nagyságukat mivel válthatják meg", amelyben a többiekhez való köteles igazodás jegyében "Beatrice prostituált lesz, süketnémává a nagy Wolfgang Goethe, és Byron utcai bohóccá". Aligha lehet kétséges, hogy mind a világnak, mind a benne bujdokló szellemnek arra van szüksége, hogy az egyház, a kor követelményeihez igazodva, hagyományos szellemi-kulturális szerepét a jövőben módszeresen számba vegye, hogy a kiválasztottság eszméjének vállalása által kultúránkat megújítsa.